

*Світлана Зозуля,
кандидат історичних наук,
завідувач відділу науково-аналітичної обробки та поширення інформації у сфері освіти
Державної науково-педагогічної бібліотеки імені В. О. Сухомлинського*

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПРАЦІВНИКІВ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Сучасні зміни в освітній сфері держави потребують перегляду цілей, змісту, форм, методів професійної підготовки фахівців бібліотечно-інформаційної сфери, що передбачає переосмислення професії бібліотекаря в цілому. Особливої значущості цей аспект набуває в контексті стратегічних завдань реформування державної системи освіти та у зв'язку з трансформацією функцій і основних напрямів діяльності сучасних книгозбірень, котрі з традиційних бібліотек-сховищ еволюціонували в бібліотечно-бібліографічні, науково-інформаційні та культурно-просвітницькі центри.

На сьогодні одним із ключових завдань розвитку національного інформаційно-освітнього простору є не лише вдосконалення бібліотечної освіти, а й розвиток професійних об'єднань і асоціацій, формування професійного самоусвідомлення, реформування галузі, прогнозування перспектив розвитку бібліотечно-інформаційної сфери тощо. Цей аспект визначає актуальність запропонованого дослідження.

У Національній доктрині розвитку освіти в Україні зазначено, що модернізація управління освітою передбачає підвищення компетентності управлінців та працівників усіх рівнів [11]. Підкреслимо, що в умовах компетентнісно орієнтованої освіти питання становлення працівників бібліотечно-інформаційних установ як високоосвічених спеціалістів постають систематично, набуваючи все більшої актуальності. Зокрема аспекти формування професійної компетентності бібліотечних працівників досліджували такі сучасні українські науковці, як І. Давидова [1], В. Загуменна [2], С. Зозуля [3–5], В. Ільганаєва [6], І. Коваленко [7], С. Мельник [9], А. Соляник [14], В. Терно [15], А. Чачко [16–17], В. Шейко [18], Л. Шумко [12] та багато інших. Проте більш детальний аналіз наукової думки щодо зазначеної нами теми переконливо засвідчує, що проблема формування професійних компетентностей бібліотекарів досліджується здебільшого в контексті використання в професійній діяльності інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), набуття навичок наукової діяльності та розвитку інформаційної культури. Утім на початку ХХІ ст. – епохи формування суспільства знань, постає потреба саме у висококваліфікованих, компетентних в усіх аспектах професійної діяльності працівниках.

Проявляється професійність передусім у дотриманні високої культури. Пропонуємо авторське тлумачення поняття *професійна культура фахівця* – це значуща, невід’ємна складова фахового та особистісного розвитку індивідуума, готовність та здатність до самоорганізації, адаптації та реалізації власного інтелектуального потенціалу відповідно до інноваційного розвитку суспільства та здійснення професійної діяльності на засадах професійної етики [3].

У поняттєво-термінологічному апараті бібліотечно-інформаційної сфери поняття професійної етики вживають у значенні не лише системи моральних принципів, норм і правил поведінки фахівців різного профілю з урахуванням особливостей їхньої професійної діяльності та конкретної ситуації, а й у значенні корпоративної філософії кожної окремо взятої книгозбірні¹. Зокрема про це йдеться в «Кодексі етики ІФЛА для бібліотекарів та інших інформаційних працівників», затвердженого Радою ІФЛА у серпні 2012 р. [8]. Отже, *професійна етика* – це усвідомлення відповідальності та власної професійної компетентності.

Звернемо увагу на ключовий термін дослідження – *«компетентність»*, який на початку XXI ст. увійшов до професійної лексики українських науковців. Зауважимо, що його вживають у значенні, запропонованому європейськими країнами. Експерти, започаткованої в 1997 р. у рамках Федерального статистичного департаменту Швейцарії та Національного центру освітньої статистики США і Канади програми «DeSeCo» («Визначення та відбір компетентностей: теоретичні й концептуальні засади»), визначають поняття компетентність як здатність успішно реалізовувати індивідуальні та соціальні інформаційні потреби, діяти самостійно та виконувати поставлені завдання на високому професійному рівні [19]. В Україні термін «компетентність» було запроваджено в середині 1990-х років XX ст. у значенні спроможності людини мобілізувати набуті знання, уміння та навички, здійснюючи професійну діяльність, уміти ефективно їх застосовувати не лише в стандартних, але й у нестандартних ситуаціях [14]. На державному рівні його дефініцію зафіксовано в постанові Кабінету Міністрів України № 1341 «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» (від 23 листопада 2011 р.), де зазначається, що «компетентність/компетентності – це здатність особи до виконання певного виду діяльності, що виражається через знання, розуміння, уміння, цінності, інші особисті якості» [10]. Отже, проаналізувавши наукову думку, термін *«професійна компетентність»* (від лат. *competens* – відповідний, здібний)

¹ «Бібліотекарі та інші інформаційні працівники передають професійний досвід колегам, допомагають і консультують нових спеціалістів, сприяють їхньому долученню до професійної спільноти та розвитку фахових навичок. Вони беруть участь у діяльності професійних асоціацій, здійснюють дослідження з професійних питань. Бібліотекарі та інші інформаційні працівники прагнуть підвищити репутацію й статус, що засновані на професіоналізмі та етичній поведінці» [9].

визначаємо як сукупність фізичних та інтелектуальних якостей і властивостей, потрібних фахівцю для здійснення професійної діяльності [3].

Зазначимо, що професійна компетентність передбачає не тільки досконале володіння теоретичними знаннями обраної спеціальності, а й уміння практичного застосування цих знань у процесі професійної діяльності [5]. У зв'язку з цим, набуває значущості підвищення культури наукової мови бібліотечних фахівців шляхом збагачення їхнього лексичного запасу термінологічною лексикою, формування практичних навичок ділового усного та письмового спілкування в професійному колі. Окрім того, фахова діяльність значною мірою залежить від рівня розвиненості, освіченості та морально-психологічної цілісності й зрілості особистості, яка орієнтується на реалізацію власного інтелектуального потенціалу. Ключові складові професійної компетентності працівників бібліотечно-інформаційної сфери зображено на рисунку 1.

Рис. 1. Ключові складові професійної компетентності працівників бібліотечно-інформаційної сфери

Висновок. Отже, сучасний розвиток інформаційного суспільства сприяв оновленню кваліфікаційних характеристик працівників бібліотечно-інформаційної сфери. Узагальнимо їх таким чином:

- володіння інтелектуальним інструментарієм, що уособлює потенціал фахівця до формування здатності самостійно вирішувати професійні завдання в умовах багатофакторного інформаційно-комунікаційного простору;
- готовність до опанування нових інформаційних технологій, уміння створювати власні пошукові системи та вторинні джерела інформації;
- розвиненість аналітичного мислення, що означає вміння синтезувати нову інформацію, інтегрувати її в єдине ціле раніше засвоєних знань, умінь та навичок. Оволодіння такою компетенцією є одним із стрижневих напрямів саморозвитку;

- здатність успішно адаптуватися до умов, що швидко змінюються;
- уміння встановлювати та підтримувати необхідні контакти, взаємодіяти в соціумі, що передбачає наявність комунікативних здібностей;

- володіння галузевою термінологічною лексикою на належному професійному рівні;
- орієнтованість на позитивний результат тощо.

Водночас проведене дослідження не претендує на повне й усебічне розв'язання порушених питань, тож подальшу перспективу вбачаємо насамперед за такими напрямками:

1) поглиблений аналіз трансформаційних процесів бібліотечно-інформаційної сфери в Україні в контексті аналогічних змін у Європі;

2) удосконалення системи наукової атестації кадрів, розвиток кадрового потенціалу, здатного до виконання складних наукових завдань, що сприятиме активізації та поглибленню теоретичних досліджень, вивченню міжнародного досвіду в цій галузі тощо;

3) застосування інноваційних тренінгових технологій у професійній підготовці та перепідготовці фахівців бібліотечно-інформаційної сфери, що активізуватиме розвиток комунікативної компетентності, креативного мислення, оволодіння навичками самостійного прийняття рішень;

4) актуалізація уваги відповідних управлінських органів держави та наукової громадськості на важливості розроблення державної програми щодо розвитку бібліотеки як інформаційного центру й формування престижу бібліотечної професії.

1. *Давидова І. О.* Інноваційна політика бібліотек України: зміст та стратегії розвитку в інформаційному суспільстві : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій : 27.00.03 ; Харк. держ. академія культури. – Х., 2008. – 51 с.

2. *Загуменна В.* Концепція підготовки спеціалістів зі спеціальності 7.020.102. «Бібліотекознавство і бібліографія» / В. Загуменна, М. Сенченко // Вісн. Книжк. палати. – 1999. – № 4. – С. 17–18.

3. *Зозуля С.* Професійна компетентність працівників бібліотечно-інформаційної сфери: до проблеми визначення поняття / С. Зозуля // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. пр. / Київський нац. ун-т культури і мистецтв; ін-т державного управління і права ; [за заг. ред. В. В. Бездрабко]. – К. : Четверта хвиля, 2014. – Вип. 8. – С. 218–230.

4. *Зозуля С. М.* Професійна компетентність: дослідження сутності поняття в контексті бібліотечної професіології / С. М. Зозуля // Сучасна бібліотека в інноваційному освітньому просторі : матеріали II Всеукраїнської наук.-практ. конф. (14–15 березня 2013 року, м. Луганськ) / ред. кол.: Ж. В. Марфіна, О. В. Бикова, К. А. Зладюжкіна. – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ ім. Тараса Шевченка», 2013. – С. 144–153.

5. *Зозуля С. М.* Формування термінологічної компетентності бібліотечних фахівців у контексті інноваційного розвитку галузевої освіти / С. М. Зозуля // Наукові праці Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського. Вип. 3. Науково-методичні та організаційні засади інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України: стан та перспективи / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-

ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [редкол.: Т. І. Ківшар (голова), П. І. Рогова (заст. голови), та ін.]. – К. : Нілан-ЛТД, 2012. – С. 254–262.

6. *Льганаєва В. О.* Бібліотечна освіта: нова парадигма розвитку / В. О. Льганаєва ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К. : Ред. журн. «Бібл. вісн.», 1996. – 256 с.

7. *Коваленко І.* Професійна складова формування правової культури майбутніх фахівців бібліотечно-інформаційної сфери / І. Коваленко // Вісн. Книжк. палати. – 2007. – № 3. – С. 31–32.

8. Кодекс етики ІФЛА для бібліотекарів та інших інформаційних працівників [Електрон. ресурс] / [робоча група: Loida Garcia-Febo, Anne Hustad, Hermann Rosch, Paul Sturges та Amelie Vallotton ; переклад з англ. В. Пашкової]. – Режим доступу: <http://www.ifla.org/en/news/ifla-code-of-ethics-for-librarians-and-other-information-workers>. – Назва з екрана.

9. *Мельник С. В.* Професійно-кваліфікаційне забезпечення в Україні сфери бібліотекознавства, документознавства та інформології / С. В. Мельник // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2011. – № 2. – С. 7–12.

10. Про затвердження Національної рамки кваліфікації : постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. // Урядовий кур'єр. – № 9 (4653), 18 січ. – 2012. – С. 9–10.

11. Про Національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України [прийнято від 17.04.2002]. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>. – Назва з екрана.

12. Професійна компетентність бібліотекаря – запорука ефективного функціонування бібліотеки : методичні поради [Електрон. ресурс] / підгот. Л. С. Шумко ; Управління культури і туризму Черкаської облдержадміністрації ; Обласна універсальна наукова бібліотека імені Тараса Шевченка. – Текст. дані. – Черкаси. – 2009. – 16 с. – Режим доступу: library.ck.ua. – Назва з екрана.

13. Професійна етика [Електрон. ресурс] // Вікіпедія: вільна енцикл. : [укр. версія]. – Електрон. текст. дані. – К., 2013. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki>. – Назва з екрана.

14. *Соляник А.* Формирование научно-исследовательской компетентности библиотечных специалистов / А. А. Соляник // Короленківські читання 2010 [Електрон. ресурс] : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. / Держ. закл. «Харк. Держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка» ; [уклад. Н. І. Капустіна]. – Текст. дані. – Х., 2011. – Режим доступу: korolenko.kharkov.com/78.html. – Назва з екрана.

15. *Терно В. В.* Підготовка фахівців з інформаційно-бібліотечної діяльності / В. В. Терно // Вісн. Книжк. палати. – 1997. – № 3. – С. 15–17.

16. *Чачко А.* Бібліотечна професіологія : наук. посіб. / А. С. Чачко. – К., 1996. – 120 с.

17. *Чачко А.* Бібліотечна професіологія: професіологія бібліотечно-інформаційної діяльності : навч.-метод. посіб. для самопідготов. студ., магістрів та викл. / А. С. Чачко, О. О. Грозовська / Київський держ. ін-т культури. Кафедра бібліотекознавства. – К. : Четверта хвиля, 1997. – 99 с. : Ксерокопія.

18. *Шейко В.* Підготовка нової генерації бібліотечних фахівців: стан та перспективи / В. Шейко, Н. Кушнарєнко // Вісн. Книжк. палати. – 1999. – № 4. – С. 19–21.

19. The Definition and Selection of Key Competencies. Executive Summary [Визначення та поняття ключових компетенцій. Резюме]. – [Electronic resource]. – Electronic data. – www.deseco.admin.ch/bfs/deseco/en/index/02.parsys.43469.downloadList.2296.DownloadFile.tmp/2005.dskcexecutivesummary.en.pdf. – Name from a screen.